

Evropská integrace a národní stát

Von der Emanzipation zur Integration. Hrsg. Zbigniew Drozdowicz, Krzysztof Glass, Jan Škaloud. Zentraleuropa – Mitteleuropa. Band 14. 1. Aufl. Wien: Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien; Poznań: Humaniora, 2000, 272 stran, ISBN 3-901449-72-8, 83-7112-107-5 (signatura knihovny ÚMV 47 675).

V tomto novém tematicky orientovaném sborníku studií je analyzována problematika *nových demokracií* ve vztahu k evropské integraci a k rozšiřování Evropské unie, a to hlavně z politicko-kulturních hledisek. O situaci *nových demokracií* v prostoru střední a východní Evropy se v současnosti hodně diskutuje. Setkáváme se jak s optimistickou, tak i s pesimistickou variantou *západního hodnocení* vývoje v těchto státech. Příčiny tohoto rozdílného hodnocení jsou složité. Částečně spočívají ve vnitropolitické oblasti nejdůležitějších členských států Evropské unie (EU), částečně v rovině integračních snah celého společenství. Občas se projevují rovněž zájmové konflikty uvnitř Evropské unie, které upozorňují nejen na přetrvávání historických vazeb, ale též na ožívování mocenských snah a koncepcí.

S koncem prvního desetiletí liberálnědemokratické přestavby v oblasti střední a východní Evropy vznikla potřeba zhodnotit dosavadní zkušenosti z reform zaměřených na tržní hospodářství a srovnávat je. Srovnání totiž umožňuje pochopení specifických vývoje různých zemí. Nemalou úlohu v procesech přizpůsobování hrají regionální situace, což se týká např. modernizačních či restrukturalizačních opatření. Rozhodující pro přestavbu a reformní plány jsou přitom společenské povědomí a vlastní tradice. Při charakteristice společensko-politických přeměn je nutné brát v úvahu možnost zkeslení při utváření zprostředkovaného obrazu situace. Pojmy *globalizace* a *regionalizace* odrážejí nejen hlavní směry hospodářsko-politických změn, ale i představy budoucnosti v západní „reálné politice“ (Realpolitik).

V prvním tematickém celku recenzované publikace jsou analyzovány průvodní jevy soudobých proměn ve společnosti a ve státě. Jan Škaloud ve své stati rozebírá evropské vize a na základě reálné situace posuzuje jejich splnitelnost, ať již jde o otázky kvantitativní – kolik zemí bude integrováno –, nebo o otázky kvalitativní – jaké budou výsledky integrace, např. pokud se týká otevření hranic, společné měny či volného pohybu pracovní síly. „Často nechápeme, jak důležité je sjednotit myšlenky tvůrců a úředníků s myšlenkami normálních lidí.“¹ V této souvislosti autor upozorňuje na to, že integrace je utvářena, řízena a kontrolována skupinou odborníků, ekonomů, politiků či právníků a že tento proces je víceméně pod vlivem představitelů jednotlivých členských států Evropské unie. Diskutuje se proto nejen o různých typech politických změn, ale též o různých motivacích. Přitom je možné nalézt podobnosti v transformačním procesu. Pro *koncepci Evropy* není ani tak důležitá geografická stránka jako *idea pochopení*. Přitom je důležité brát v úvahu např. kulturní odlišnosti či specifické hospodářského i politického vývoje. Vzhledem k tomu, že myšlenka sjednocené Evropy je velmi stará, je nutné rozlišovat i mezi jejími jednotlivými vývojovými fázemi.

V dalším příspěvku Jindřich Filipec sleduje integraci a dezintegraci z pohledu problematiky osobnosti v současném světě. Věnuje se přitom i sociálně-politickým aspektům globalizace. „Globalizaci je možné přirozeně hodnotit rozmanitým způsobem, ale ona je přítomna se svými ambivalentními tlaky a výzvami. První obtíž vzniká tím, že dané podmínky víceméně rozhodujícím způsobem určují život individuí, ale většinou je též individua tvoří, a to tím, že se aktivně podílejí na utváření dějin.“² J. Filipec dále studuje teorie vymezující rozdílné společenské systémy a zachycuje též jevy konvergence či divergence. V souvislosti s charakteristikou jevů globalizace rozebírá např. tezi o „diktatuře ekono-

mie“ nebo přístupy snažící se řešit napětí mezi ekonomickou oblastí a sociální sférou, mezi jevy materiálními a duchovními.

Małgorzata Stodowa-Helpa ve své stati analyzuje *informační společnost* a její kvalitativní výzvy pro 21. století. Přitom si všímá změn postavení regionů v rámci nových sociálně-politických a hospodářských skutečností. V souvislosti s novými globálními tendencemi posuzuje současné problémy Polska i dalších zemí střední a východní Evropy. Vidí obtížnost zhodnocení úkolů rysujících se v blízké i vzdálenější perspektivě před regionálními společenstvími při jejich začleňování do „*konceptce trvalého, integrovaného vývoje země a sjednocené Evropy*“.³

Autorka kvalitativně vymezuje též nové tendence pro 21. století, a to např. formování *informační civilizace*, která pokládá informaci za nejdůležitější masově vyráběný, prodávaný i kupovaný produkt, dále globalizaci vývoje, jež podmiňuje světovou otevřenost, schopnost konkurence, inovace i efektivnosti, vývoj v oblasti ekologie, přinášející jak nové hodnoty, tak i nové metodologie, a vývoj demokracie, která určuje strukturální podmíněnost fungování občanské společnosti.

Pokud se týká úlohy regionů v nové sociálně-ekonomické situaci, řadí je *M. Stodowa-Helpa* ke třem skupinám velkých subjektů, jež by měly působit ve federativní Evropě, tj. ke skupině mezinárodních koncernů, států a regionů. „*Předmětem regionální politiky se stále častěji stává utváření konkurenceschopného prostředí umožňujícího hospodářsky aktivním jednotkám dosáhnout požadovanou převahu a podpořit regionální hnací motory růstu.*“⁴

Druhý tematický celek recenzovaného sborníku se věnuje procesům *odstraňování hranic a oslabování národního státu*. *Walter Reese-Schäfer* se ve své stati snaží ukázat perspektivy národního státu v globalizačním procesu. Vysvětluje, že působení klasické funkce národního státu má stále menší opodstatnění. Mnoho problémů je též spojeno s fungováním *sociálního státu*. „*Postupně mizí důvody, na jejichž základě se v poválečné Evropě mohly legitimovat organizační formy národního státu. Znovuzakládání starých i vytváření nových národních států ve střední a východní Evropě zároveň ukázalo další důležitou příčinu... totiž zformování, znovuzískání a uchování vlastní národní kulturní identity.*“⁵ Pozornost si zaslouží především skutečnost, že moderní komunikační sítě v současnosti umožňují intenzivnější a častější interakci mezi členy různých společenství. Podle autora názoru má budoucnost národních států spočívat především v udržování místního folklóru a kultury, méně pak v suverénních samostatných organizacích politické správy a samostatné vojenské obrany.

Přitom samozřejmě vznikají problémy *demokratické kvality* moderních států. V této souvislosti *W. Reese-Schäfer* seznamuje čtenáře s posledními závěry současné politické vědy, které jsou obsaženy např. v pracích *Jeana-Marie Guéhenna*. Dále si všímá vztahů demokratických kvalit a integračního procesu. Dospívá k závěru, že na evropské úrovni je „*řešení na úrovni spolkových států více žádoucí než řešení technokratické. Rovina, na níž spočívá demokratická organizační kvalita Evropy, se bude muset stát formou evropské spolkové státnosti. A to za trvalého předpokladu, že určujícím cílem by měla být demokracie. Tradiční národní státy budou samozřejmě dále existovat na základě jazykové rozmanitosti a budou vykonávat důležité funkce regionální správy.*“⁶

V dalším příspěvku se pak *Endre Kiss* věnuje otázkám přítomnosti a budoucnosti národního státu s přihlédnutím k neoliberalnímu rozšiřování mezinárodního práva. Přitom analyzuje takové pojmy, jako je nacionalismus či lidská práva v mezinárodní politice a v mezinárodním právu. „*Lidská práva jsou do jisté míry skutečně pravé základní hodnoty v humánním a demokratickém smyslu, na jejichž ofenzivní internacionalizaci spoje nou s globalizační tendencí se bude pohlízet jako na všestranně žádoucí výzvu.*“⁷

Rovněž *Barbara Serlothová* charakterizuje modely národních států i z hlediska historického vývoje a čtenářům přibližuje nejdiskutovanější otázky současnosti. „*Pojem »na-*

rodní stát«, jenž se utvářel v dějinách evropského myšlení, obsahuje dvě protikladné představy řešení. Jedna z nich je obsažena v pojmu »voluntaristický nacionalismus«, druhá pak v pojmu »etnický nacionalismus«. »Voluntaristický nacionalismus« vychází z myšlenky tolerance ve vztahu ke společenskému prostoru a k jeho uspořádání. Koncepce etnického nacionalismu obsahuje představu původu – společné krve jako základu společného způsobu myšlení a jednání.“⁸ V souvislosti se současnou problematikou transformace států střední a východní Evropy autorka hledá odpovědi též na problémy globalizace.

Ve třetím tematickém celku recenzovaného díla si autoři všímají působení minulosti na současné proměny. *Wolfgang Wippermann* se ve svém příspěvku vrací ke „sporu historiků“ a všímá si významu hodnocení určitých dějinných etap, zvláště období nacismu a komunistické vlády v Německé demokratické republice. Upozorňuje i na pokusy relativizovat nacistickou minulost, a to na základě aktuálních politických motivací. Rovněž fundovaně analyzuje různá hodnocení éry komunismu v NDR, včetně jejich současných motivací.

Autoři následující stati – *Kul B. Rai a David F. Walsh* – na dvou příkladech značně odlišných přístupů k přechodu od autoritativního k demokratickému režimu – Jihoafrické republiky a České republiky – charakterizují formování trestního práva při demokratizačním procesu. Přitom zdůrazňují potřebu zaměřit transformující se společnost na budoucí úkoly spojené s přibližováním k západním modelům politických institucí a s ekonomickými reformami. Sledují trestní právo v autoritativních režimech a jeho změny během transformačního procesu. Poukazují na skutečnost, že v historii neexistují případy *úplných změn* režimu, kdy by všichni mocenštitelé bývalého režimu byli odstraněni z funkcí ve společnosti. Českému čtenáři jistě zaujmou zejména prvky demokratizačního procesu související s konkrétním historicko-politickým vývojem v letech 1948–1990, v němž zvláštní úlohu hrály především roky 1968, 1989 a současné období, jakož i zachycení diskuzí týkajících se lustrací v České republice. Srovnání transformace v Jihoafrické republice a v České republice představuje hledání spojitostí mezi *kulturními a institucionálními* přístupy k demokratizaci a k právu.

V dalším příspěvku *Krzysztof Glass* ukazuje vztahy mezi změnami na geopolitické mapě Evropy na přelomu let 1989/1990 a demokratizačními snahami v této oblasti. Zabývá se problematikou myšlenkového vývoje při přechodu k tržnímu hospodářství, problematikou *mentality východního bloku*, jakož i otázkami práva a vztahů k evropské integraci. V této souvislosti tvrdí, že národy střední a východní Evropy přecházejí často „od mýtů *nacionálních k mýtům neoliberálního kapitalismu*“.⁹

Autoři čtvrtého tematického celku recenzovaného sborníku hledají odpovědi na otázky, zda převládá pojetí Evropy jako „*Evropa vlastí*“ či „*jádro Evropy*“. V této souvislosti *Zbigniew Drozdowicz* nejen dokumentuje polské přístupy k integraci, ale též obavy spojené s postupem integračního procesu, nacionální postoje a ekonomická i bezpečnostní hlediska. Za velmi důležité pro překonání minulosti pokládá vztahy Poláků k Němcům a k Židům. Zajímavé jsou rovněž jeho postřehy týkající se otázek úlohy katolické církve v Polsku.

Autoři další stati – *János Ladányi a Iván Szelényi* – zase přibližují maďarskou politickou scénu a vysvětlují okolnosti porážky sociálněliberální koalice v květnu 1998. K lepšímu pochopení charakteristických rysů ve vývoji Maďarska přispívají pohledy do historie zemí regionu. Přitom jednotlivé země bývalého sovětského bloku autoři člení na typy podle výsledků střetů s vládnoucí stranou. U Maďarska a u Polska zdůrazňují skutečnost, že vládnoucí strana byla donucena „*zařadit část požadavků poražené opozice, i když zdeformovaných, do vlastního programu*“.¹⁰

Zdzisław W. Puślecki ve svém příspěvku rozebírá hlavní úkoly vyplývající z integračního procesu pro země střední a východní Evropy, a to zvláště v oblasti ekonomické spolu-

práce. Přitom si všímá i toho, do jaké míry hospodářská spolupráce se zeměmi střední Evropy ovlivnila dosavadní systém Evropské unie. Svůj výzkum dokládá statistickými údaji. „V systému fungujících politických demokracií hraje stát v zemědělství i v dalších hospodářských sektorech stále intenzivnější úlohu. V takové situaci potřebuje stát sociálního partnera či zázakznika.“¹¹ Důležitá pro země střední Evropy bude pomoc Evropské unie při jejich transformačním procesu a při překonávání existujících rozdílů.

Slovenské zkušenosti z formování *Karpatského euroregionu* (Slovensko, Ukrajina, Polsko a Maďarsko) jsou tématem stati *Alexandra Duleby*. Tento autor hodnotí přístupy slovenských úřadů k rozvíjení spolupráce ve zmíněném regionu, a to i vzhledem k otázkám regionalismu v Evropě. Kromě toho vysvětluje hlavní zásady slovenské zahraniční politiky a analyzuje momenty, které po vzniku samostatného Slovenska vedly k negativním postojům tehdejší slovenské vlády vůči Karpatskému euroregionu. Poukazuje na změny geopolitického postavení Slovenska a na hledání národní identity v souvislosti s výzkumem národních dějin. Přitom příčinu předního postavení „maďarské agendy“ v rámci slovenské vnitřní i zahraniční politiky vidí zejména v tisícileté společné historii Slovenska a Maďarska.

Poslední tematický celek recenzované knihy je pak věnován problémům přestavby transformujících se zemí střední a východní Evropy, otázkám jak překonávat nerovnosti a jak dosáhnout přizpůsobení. V prvním příspěvku se *Janez Kranjc* zabývá postavením a významem univerzit, které hrají závažnou úlohu v oblasti evropských kulturních tradic. Přitom sleduje jejich vývoj i vzhledem k současným globalizačním procesům, postavení univerzit jako vzdělávacích a výchovných institucí. „Problémy mohou vznikat v tom případě, pokud se objeví otázka: »Co učít?«“¹²

V následující stati *Marek Kwiek* uvádí čtenáře do problematiky národní identity a demokracie v období globalizace. Přitom se dotýká rovněž otázek vzdělanosti a v jejich rámci i postavení univerzit. V této souvislosti upozorňuje též na rozmach sociálních věd. Za rozhodující otázku jejich zájmu považuje otázku nové sociální spravedlnosti a možnosti přijetí nové sociální smlouvy v situaci, v níž vztahy mezi národním státem a společnostmi slábnou a řešení, jež jsou výsledkem tradiční politiky státu, jsou nahrazována nevládními řešeními většinou ekonomického charakteru. K podstatným procesům současné vývojové etapy pak řadí *oslabování národního státu* a jeho funkcí.

Petr Drulák ve svém příspěvku posuzuje rozšiřování Evropské unie v souvislosti s šířením institucí. Polemizuje s názory, že rozšiřování Evropské unie na východ je založeno na speciální technice spojené s celoevropskou integrací od jejich počátků. Ukazuje, že se západoevropské státy pokoušejí přenášet vlastní domácí instituce i do kandidátských zemí. Autor sleduje evropskou integraci v historickém rámci *vestfálského projektu*,¹³ v souvislostech s vývojem a úlohou národních států. Přitom upozorňuje na rozdílné interpretace evropské integrace. Vycházíme-li z chápání této integrace jako součásti *vestfálského projektu*, objevují se zajímavé postřehy. Z hlediska *vestfálské* perspektivy je důraz kladen na národní státy. „Mezinárodní politika vystupuje jako hra moci a institucionálních identit. Mezinárodní vztahy mohou být pomoci těchto dvou faktorů rozděleny do dvou hierarchických druhů. Z hlediska moci stát posuzuje jiný stát jako silnější, slabší, či rovnocenný vůči sobě. Z hlediska institucionální identity bude stát hodnotit instituce toho druhého jako lepší (nadřazené – superior), horší (podřazené – inferior), slučitelné nebo nesouměřitelné.“¹⁴

P. Drulák analyzuje export i import institucí v západní Evropě po skončení druhé světové války, jejich specifický charakter a odchylky od *vestfálského* systému. Za rozhodující v tomto procesu označuje úlohu francouzské zahraniční politiky, zvláště s ohledem na vztahy ke Spolkové republice Německo. Zajímavé jsou pak jeho pohledy na evropskou integraci v souvislosti s vývojem ve střední a východní Evropě během období studené války. Po skončení studené války se stala aktuální otázka rozšíření Evropské unie na východ. Autor zde charakterizuje novou situaci v Evropské unii, nové problémy, které se objevily

a vyžadují řešení. Mezi nejčastěji zmiňovanými klady rozšiřování Evropské unie pak zdůrazňuje ty, jež spočívají v oblasti bezpečnosti.

Autoři dalšího příspěvku – *Walenty Pocza a Feliks Wysocki* – se zaměřili na otázky strukturálních změn polského zemědělství v blízké budoucnosti. Podrobně rozebírají současnou situaci zemědělských farem v Polsku a srovnávají ji se stavem zemědělství v členských státech Evropské unie. K názornosti tohoto výkladu přispívají tabulky s údaji týkajícími se struktury zemědělských farem a strukturálního využití půdy v jednotlivých členských státech Evropské unie a v Polsku. Autoři seznamují čtenáře s prognózou vývoje zemědělské struktury do roku 2010. Pracují s modely růstu v zemědělské sféře a na základě v nich uvedených propočtů předkládají svou prognózu vývoje zemědělské struktury v Polsku do roku 2010. Domnívají se, že struktura a velikost zemědělských farem v Polsku v roce 2010 bude ještě nepříznivá ve srovnání se stavem ve většině členských států Evropské unie v roce 1995.

Stanislaw Paszowski, Andrzej Szymański a Lucyna Przezbórska se zabývají působením dohody Světové obchodní organizace (WTO) o zemědělství na středoevropské země. Analyzují realizaci dohody z Uruguayského kola GATT v zemích střední a východní Evropy, jakož i problémy související s liberalizací světového obchodu. Dále definují hlavní otázky a postoje různých zemí v souvislosti s posledními jednáními WTO. V tabulkách srovnávají tarifní sazby v České republice, v Maďarsku, v Polsku a ve Slovinsku.¹⁵ Sledují redukci subvencí v České republice, v Maďarsku, v Polsku i ve Slovinsku a specifické postavení každé jednotlivé země v rámci dohod WTO/GATT.

Celý sborník statí *Von der Emanzipation zur Integration* může velmi dobře napomoci k pochopení problémů spojených s rozšiřováním Evropské unie, stejně jako s vývojem ve střední a východní Evropě, a to v politické, kulturní i ekonomické oblasti. Jsou zde vysvětlovány aktuální otázky transformující se společnosti i státu v období globalizace mezinárodních procesů, vnitropolitický vývoj je zasazován do mezinárodněpolitických souvislostí a dějin. Většina příspěvků je doplněna seznamem literatury ke zpracovanému tématu, u některých statí však tento seznam chybí. Některé příspěvky obsahují statistické údaje, názorně dokreslující popisovanou skutečnost, jiné zase přinášejí zajímavé teoretické úvahy svých autorů. Způsoby zpracování jednotlivých statí jsou rozmanité, což vyplývá i z rozmanitosti obsahu jednotlivých příspěvků, zaměřujících se na významné činitele při evropském sjednocování. Odborníci jistě uvítají tuto publikaci, přicházející s celou řadou nových názorů i nových skutečností k dané tematice.

Ivona Řezanková

¹ Von der Emanzipation zur Integration. Hrsg. Zbigniew Drozdowicz, Krzysztof Glass, Jan Škaloud. Zentraleuropa – Mitteleuropa. Band 14. 1. Aufl. Wien: Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien; Poznań: Humaniora, 2000, s. 12.

² Tamtéž, s. 17.

³ Tamtéž, s. 27.

⁴ Tamtéž, s. 42.

⁵ Tamtéž, s. 53.

⁶ Tamtéž, s. 58.

⁷ Tamtéž, s. 68–69.

⁸ Tamtéž, s. 79–80.

⁹ Tamtéž, s. 138.

¹⁰ Tamtéž, s. 157.

¹¹ Tamtéž, s. 181.

¹² Tamtéž, s. 203.

¹³ Viz tamtéž, s. 227.

¹⁴ Tamtéž, s. 229.

¹⁵ Viz tamtéž, s. 255.